

Parasztvezér vagy gyilkos?

*K*i ne fújná álmából felkeltve, hogy ha 1514, akkor Dózsa-féle parasztháború? Az idősebbek számára a régi húszforintos bankjegyen lévő arckép is beugrik, és még a mai horrorfilmek minden borzalma sem tudja

feledtetni velünk a főhős tüzes vastrónon való brutális kivégzését. Ifjúsági regények tömege, illetve Kósa Ferenc felkavaró, Ítélet című filmje szinte beleégette a magyar társadalom tudatába a véres eseményeket.

Mérlegesen Dózsa György

Az események nagy vonalakban mindenki számára ismertek. Az előző évi pápaválasztásról éppen lemaradó Bakócz Tamás esztergomi érsek engedélyt – egyházi nevén: bullát – kapott X. Leótól, hogy kereszties hadjáratot szervezzon az Oszmán Birodalom ellen. A hazai nemesség azonban megrettent az összeseregülő parasztok nagy számától, valamint attól, hogy földjei parlagon maradnak, így leállította a mozgalmat. A felfegyverzett hadak ekkor szembefordultak uraikkal és – a máig közkeletű vád szerint – elnyomatásuk miatt rátörték a nemesek és az egyháziak birtokaira, kúriáira.

Dózsa és alvezérei több csatában győzedelmeskedtek, ám Temesvár alatt Szapolyai János erdélyi vajda csapatai leverték a fősereget, elfogták a lázadás vezéreit, majd brutális megtorlásba kezdtek. Dózsa Györgyöt tüzes trónra ültették, testét izzó fogókkal szaggatták, kiéheztetett embereit pedig kannibalizmusra kényszerítették. A történelem tankönyvek máig uralkodó tanítása szerint a

parasztháború nyomán születtek azok az országgyűlési határozatok, amelyek megfosztották a jobbágyságot a fegyverviselés és a szabad költözés jogától, ezzel pedig közvetve hozzájárultak a mohácsi vereséghez, mivel az elnémitott réteg tétlenül szemlélte a középkori Magyar Királyság bukását.

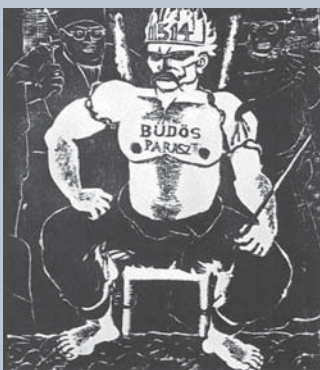
Azt már kevesen tudják, hogy a háborús események a Dél-Dunántúlt is érintették. A környékről Kalocsán gyülekeztek a keresztiesek, akik Nagy Antal vezetésével el is indultak dél felé. Ekkor érte őket a toborzás betiltásának híre, ami teljesen felbőszítette a még otthon maradt, de a vállalkozáshoz csatlakozni kívánó parasztságot. A kisvárdai Várdai család kezében levő bátmonostori uradalom és a Czoborok által bírt Baja mezőváros jobbágysága fellázadtak uraik ellen, és Tolna megyében a pécsi püspökség birtokait is felkelésre biztatták. Erre a tolnai polgárok megrohanták a bátmonostori nemesi kúriát, amelyet miután teljesen kifosztottak, a földdel tették egyenlővé.

A következő napokban számos kis-

nemesi kúriát rohantak meg, egyes híradások szerint szentlászlói Csóka Benedeket megölték, Bancsai Imre kalocsai kanonokot pedig megkínózták, de tömeges kivégzésekre szerencsére nem került sor a régióban. Az elharapózó indulatok hatására a sereg kifosztotta Tolna mezővárost is, majd Anyavárra támadt, és itt találkozott szembe a környék nemessége élén álló Hédervári Ferenc katonáival, akik előtt a további vérontás elkerülése érdekében letették végül a fegyvert. Ezzel a helyi események véget értek, a háború igazi elfajulása idején a Dél-Dunántúlon már béke honolt.

Hosszú ideig ez volt a hivatalos kánon, ám a parasztháború ötszázadik évfordulója alkalmából több tudományos rendezvényt is szerveztek, az itt elhangzott előadások pedig alapján rengették meg eddigi elképzeléseinket. Érdemes ezeken végigtekinteni, hiszen nem mindegy, milyen kép él bennünk a történelem jeles eseményeiről.

A történelmi kutatások egyik legfontosabb újdonsága, hogy a parasztság

valójában nem élt rosszabbul, mint egy-két emberöltővel korábban. A 20. század hivatalos irodalmában egy olyan jobbágykép rögzült, amelyet Illyés Gyula és más népi frók szociográfiai közvetítettek, ám ezt nem lehet alkalmazni a 16. század elejére, amikor a források szerint a parasztság jelentős tömegei komoly készpénzhiánnyal és tetemes jövedelemmel bírtak. A mai viszonyaink között is könnyen megérthető, hogy ahol az egyházi tized mellett még a földesúrnak járó másik tíz százalékot is alig szedik be, a robotnak nevezett ingyenmunkára pedig egy árva adat sincs, ott nehéz túladóztatásról beszélni. Az úr és jobbágy közötti kapcsolat kulcsa a védelem volt, amiért az utóbbi különböző ajándékokkal és szolgálatokkal tartozott. A két réteg között egy jogi szakadék tátongott, de ez nem jelentett gazdasági különbséget, hiszen nem egy esetben látunk arra példát, hogy a nincstelen zsellér adott kölcsön földesúrnak komoly összegeket. Az pedig már hab a tortán, hogy a harcokban sok nemesi származású is részt vett, így egyáltalán nem beszélhetünk kizárólag parasztfelkelésről, a kirobbanás okai között alapvetően nem szerepelt a paraszti társadalom szabadság iránti vágya.

A másik újdonság, hogy valójában nem beszélhetünk háborúról sem, hiszen ez az alig pár hetes, május közepétől július elejéig tartó eseménysorozat csak az ország egyes területein pusztított, de sem Dél-Erdélyben, sem a Felvidéken vagy éppen a Dunántúlon, esetleg a Drávától délre fekvő területeken nem találjuk nyomát. A harcokban résztvevők létszáma sem lehetett több tízezer főnél, így országos eseménynek semmi esetre sem lehet beállítani. Azaz sokkal szerencsésebb lenne keresztes mozgalomnak hívni, mert egyáltalán nem illeszthető be az európai parasztháborúk sorába.

A legfontosabb kérdésre azonban most sem sikerült egyértelmű és megnyugtató választ találni; miért tört ki ez a Dózsa György vezette fegyveres konfliktus? Úgy tűnik, nem volt kiforrott ideológiája a keresztes lobogó alatt összegyűlt tömegnek, és ez az

idő rövidsége miatt később sem lett világosabb. Az biztos, hogy a szikrát a hadjárat betiltása adta. A keresztesek számára ugyanis komoly motivációt jelentett a búcsú megszerzése, amelylyel a purgatóriumban eltöltött időt lehetett csökkenteni, és nekik a toborzás leállítása egyet jelentett e lehetőség elvesztésével. Másik nyomós érveként szerepelt a ma már elképzelni is lehetetlen félelem, ami ekkor az Oszmán Birodalom támadásai miatt átjárta a magyar társadalmat.

1514 elején úgy tudta mindenki, hogy a szultán hadjáratra készül a Magyar Királyság ellen, és valójában ez vezetett a keresztes hadjárat meghirdetéséhez. A résztvevők számára a lefújás azt jelentette, hogy uraik – akiknek éppen a hadakozás és alattvalóik megoltalmazása lenne a fő feladatuk – rútul cserbenhagyták őket, ráadásul még az üdvösségüket is veszélyeztetik. Mivel a bullában szerepelt az a kitétel, hogy az akadályozók ellen bármilyen eszközzel fel lehet lépni, elég volt pár meggyőző erejű pszichopata, aki a félinformációk által már amúgy is frusztrált tömeget fel tudta lázítani és irányítása alá tudta vonni. Ezt bizonyítja, hogy miután Temesvár alatt Dózsa Györgyöt Szapolyai katonái szerencsés körülmények között elfogták, a keresztes had különösebb presszió nélkül feloszlott és hazament. Itteni csata csupán az antik történetírókra támaszkodó fikció, amelynek nincsen valóságalapja.

Az eddig elmondottakat alátámasztja az is, hogy a közvélekedéssel szemben nem érte kollektív büntetés a jobbágyságot. A főkolompókat a kor szokásai szerint büntették ugyan meg, de ezenkívül nem tudunk kivégzésekről. A legújabb kutatások azt is bizonyították, hogy az ezt követő országgyűlésen valójában nem kötöttek röghöz a jobbágyságot, továbbra is szabadon költözhetek. Így viszont az is világos, hogy nem ez okozta a mohácsi vereséget, hanem egyszerűen a jóval erősebb ellenfél nyert kiütéssel esélytelen ellenfelével szemben. Minden további bűnbakkeresés csak ezen történelmi trauma feldolgozásának keserű következménye, és így lett Dózsaából is népi hős és több sportklub névadója.

LEJEGYEZTE: DR. VARGA SZABOLCS

RÉSZLETEK DERKOVITS GYULA 1928-BAN KÉSZÜLT
DÓZSA-SOROZATÁNAK FAMETSZETEIBŐL